

บทความวิชาการ

การบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระบบอุดมศึกษา

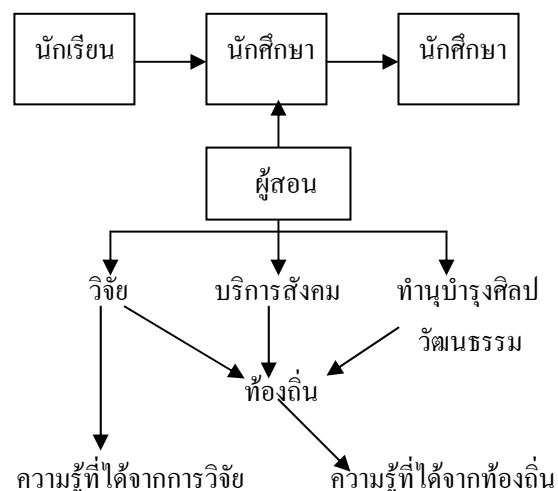
วิเชียร พันธุ์เครือบุตร¹

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Community based research-CBR) เป็นที่รู้จักกันดี ในกลุ่มนักวิชาการจำนวนหนึ่งเห็นว่า ท้องถิ่นเป็นรากฐานที่สำคัญต่อสังคมโดยรวม หากช่วยทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง สังคมก็น่าอยู่ เศรษฐกิจก็จะยั่งยืน นั่นคือต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมาจากข้างล่าง สิ่งที่ต้องเรียนรู้ก็คือ ท้องถิ่นที่กว้างใหญ่ต้องการผู้ที่เข้าไปช่วยกันทำงานนี้เป็นจำนวนมาก การเข้าไปจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ เกี่ยวกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การพัฒนาโจทย์วิจัย และตัวอย่างงานวิจัยท้องถิ่นก่อน

ภารกิจอุดมศึกษา

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าสถาบันอุดมศึกษามีภารกิจอุดมศึกษาจำนวน 4 ภารกิจ คือ การจัดการเรียนรู้ การวิจัย การบริการสังคม และการทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ ทำภารกิจทั้ง 4 ประการ แต่เป็นการแยกกันทำแต่ละภารกิจ ซึ่งในความเป็นจริง เราแยกกันทำแต่ละภารกิจไม่ได้ ต้องเชื่อมโยงแต่ละภารกิจเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ การผลิตบัณฑิตเพื่อไปรับใช้สังคม

อุดมศึกษา ทำตัวเป็นโรงงานผลิตบัณฑิต โดยมีนักเรียน เป็นปัจจัยนำเข้า อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตโดยการเอาความรู้ ทฤษฎี ต่างประเทศ ใส่นำเข้าไปในหัว ที่ละวิชา ครบทุกวิชา แล้วบอกว่าได้ผลผลิตเป็นบัณฑิต แม้ว่าในระหว่างการเรียนรายวิชานั้น นักศึกษาจะมีการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งเป็นการบริการสังคมและทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ส่วนอาจารย์ก็มีการทำวิจัยไปด้วยก็ตาม แต่สิ่งที่มีคุณค่า คือ การที่นักศึกษา ลงไปบริการสังคมและทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ในท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับ ไม่ได้ถูกเอาไปใช้ในการเรียน ตลอดจน ความรู้ที่อาจารย์ได้จากการวิจัยในท้องถิ่น ก็ไม่ได้ถูกเอาไปสอน ทำให้นักศึกษาเรียนจบแล้วจึงห่างไกลท้องถิ่น ไม่สามารถนำความรู้ไปพัฒนาท้องถิ่นได้

ภาพที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงในการผลิตบัณฑิต

¹ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย / รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยนครราชสีมา

การที่อาจารย์จะเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยท้องถิ่น เพื่อให้ได้ความรู้จากการวิจัยนำไปถ่ายทอดให้กับนักศึกษาได้นั้น เรามาทำความเข้าใจกับการวิจัยท้องถิ่นกันก่อน เพื่อให้การทำงานกับท้องถิ่นจะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยท้องถิ่น หลายคนคงอาจเป็นที่สงสัยว่ามันคืออะไร การวิจัยท้องถิ่นเป็นการทำเรื่องเล็กๆในท้องถิ่นพ้นจากความทุกข์ การช่วยคนให้พ้นจากความทุกข์เป็นงานที่มีคุณค่า การทำงานวิจัยท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่มีคุณค่า โดยปกติในท้องถิ่นมีวิถีชีวิตตามวัฏจักรที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ อยู่ในวงจรของความยากจน หลายเรื่องชุมชนได้แก้ไขแล้วด้วยตนเอง แต่ชุมชนต้องการนักวิชาการในสถาบัน อุดมศึกษา เป็นผู้ให้ความรู้ เป็นผู้ให้ข้อมูล เป็นพี่เลี้ยง ในการแก้ปัญหา ชาวบ้านในชุมชน ในท้องถิ่นเป็นผู้ลงมือทำ(เป็นผู้วิจัย)เป็นผู้ลงมือปฏิบัติการหาทางแก้ปัญหาเอง การที่มีนักวิชาการเข้าไปเพื่อให้งานที่ทำมีคุณค่ามากขึ้น แก้ปัญหาได้ดีขึ้น แก้ปัญหาได้เร็วขึ้น

คุณลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยในท้องถิ่นต้องเริ่มจากฐานรากของชุมชน ต้องตอบคำถามว่าเรื่องที่สนใจนั้น 1) เขาทำกันอย่างไร มีปัญหาอะไร เช่นปลูกข้าว ใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าแมลง ต้นทุนสูง ได้ผลผลิตน้อย ได้รายได้น้อย 2) เขาแก้ปัญหาอย่างไร วิธีการแก้ปัญหาเป็นเหตุเป็นผลทางวิทยาศาสตร์หรือไม่ ถ้าไม่ เขามีแนวทางจะแก้อย่างไร อธิบาย

ภูมิปัญญาด้วยวิทยาศาสตร์ได้หรือไม่ และวิธีดังกล่าวสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับชุมชนหรือไม่

สิ่งที่ต้องระลึกไว้เสมอคือ งานวิจัยในท้องถิ่น ไม่ใช่งานวิจัยในแปลงทดลอง ชุมชนหรือท้องถิ่นต้องทำวิจัยในลักษณะ ทำไป ใช้ไป วิเคราะห์ผลไป และได้ผลที่เกิดขึ้นเป็นรายการด้วย เพื่อใช้เลี้ยงชีพ ดังนั้น จึงต้องใช้เวลาและความระมัดระวังอย่างสูง

ดังนั้น คุณลักษณะที่สำคัญจึงประกอบด้วย ปัญหาการวิจัยต้องมาจากท้องถิ่น มีการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบ และคนในท้องถิ่นเป็นนักวิจัย/มีส่วนร่วมในการวิจัย

เป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

“บ้านเมืองนี้มีความพอมีพอกิน...จงช่วยกันรักษาความพอมีพอกินไว้ให้ลูกหลาน...เพียงเท่านี้ จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ยั่งยืนสถาพรให้กับเรา”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
(รัชกาลปัจจุบัน)

แผ่นดินนี้แม่ของลูกใช้ปลูกข้าว

ก็แสนก้าวที่เดินซำฮ่าหวานไกล

บำรุงดินจนอุดมสมดังใจ

หวังนาไทยเป็นของไทยไปนิรันดร์

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

จากพระราชดำรัสของสองพระองค์ คงพอจะเป็นเรื่องที่ทำให้เราได้เข้าใจท้องถิ่น ว่าเป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะต้องช่วยกันทำวิจัยในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่น การวิจัยในท้องถิ่นปัจจุบันไม่ได้เริ่มจากศูนย์ ท้องถิ่นมีการทำวิจัยกันมากขึ้นแต่น้อย และ

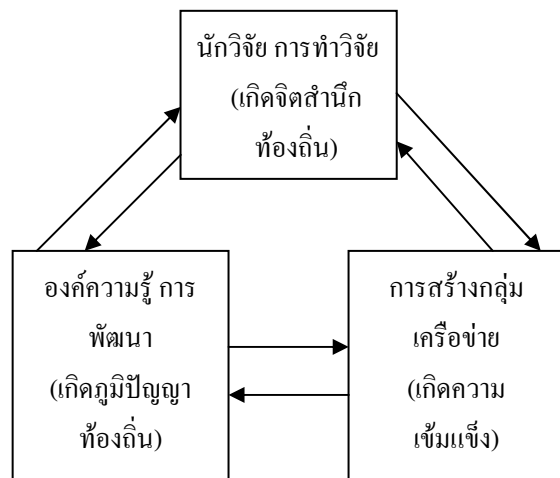
บางเรื่องก็ทำกันไม่ถูกต้อง เช่น การแก้ปัญหาข้าวตัดเขียว

ข้าวตัดเขียว เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการปลูกข้าวหอมแฉ่มส่วนที่มันตายไปไม่ได้เต็มแปลงนา พอเก็บเกี่ยวข้าวส่วนที่ปลูกหอมแฉ่มไม่ทันกับข้าวที่ปลูกตอนแรก เมื่อเก็บเกี่ยวจึงมีสีเขียวปนอยู่ในข้าวที่นำไปขาย ซึ่งจะถูกพ่อค้ากดราคา ขายได้ราคาไม่ดี ชาวบ้านแก้ปัญหาโดยได้ข้อค้นพบ(วิจัย)ว่าถ้าฉีดยาฆ่าแมลง ลงไปในแปลงนาข้าวก่อนเก็บเกี่ยวสองสัปดาห์ ข้าวจะไม่เขียว พ่อค้าก็ไม่รู้ ขายได้โดยราคาไม่ตก นับว่าเป็นข้อค้นพบที่แก้ปัญหาได้ก็จริง แต่ ข้าวดังกล่าว ไม่สามารถส่งไปขายต่างประเทศได้ ลองคิดดูว่า ข้าวที่มีสารเคมีอันตรายดังกล่าวจะขายให้กับใคร ใครบ้างที่ได้จะรับผลกระทบนี้

การวิจัยที่ท้องถิ่น ได้ทำแล้ว และประสบความสำเร็จก็มีกรณีศึกษาหลายเรื่อง เช่น คุณ เชาว์วัช หนูทอง คุณตะวัน ห่างสูงเนิน เป็นต้น แต่เป็นส่วนน้อยของสังคม ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบคือ การยังไม่เข้าใจความหมายของการวิจัยอย่างแท้จริง การวิจัยท้องถิ่นที่แท้จริงคือการหาความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีใครรู้ ไปหาที่ไหนก็ไม่ได้ เราต้องสาวไปเรื่อยๆ ค่อยๆสาวไป สาวลงไป ลึกๆ จนกว่าจะเจอว่าอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล ซึ่งต้องใช้เวลา สาวให้เห็นประวัติศาสตร์ เห็นบริบทของท้องถิ่น และเห็นแนวทางในการพัฒนา เพราะถ้าเราอยากจะกระโดดให้สูงเราต้องก้มตัวให้ต่ำ นั่นคือเราต้องเข้าถึงความจริงให้มากที่สุด จึงจะแก้ปัญหาได้ดีที่สุด กระบวนการที่เราเข้าไปในท้องถิ่นจึงไม่ใช่เราเดินเข้าไปทำวิจัยเอง ในท้องถิ่นแล้วเอาผลที่ได้กลับออกมา แต่เราจะเข้าไปสร้างนักวิจัยในท้องถิ่น ทำงานร่วมกับ

นักวิจัยท้องถิ่น เป็นการสร้างคนธรรมดา(คนในท้องถิ่น) ให้เป็นนักวิจัยเป็นนักวิจัยในท้องถิ่นที่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหานั้นท้องถิ่นได้จริงและยั่งยืน

สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจคือ การวิจัยท้องถิ่นไม่ใช่ยาที่รักษาได้สารพัดโรค สามารถทำได้เป็นบางเรื่อง เหมือนการแพทย์แผนไทยรักษาไม่ได้ครบทุกโรค ชาวบ้านหรือคนในท้องถิ่นต้องค้นหาตัวเอง จัดการด้วยตัวเอง ตั้งแต่เรื่องง่ายๆจนถึงเรื่องยากด้วยตัวเอง จัดการเรื่องการเงินด้วยตัวเอง เพื่อให้ความรู้ที่เป็นความรู้รากหญ้า (grounded theory) ด้วยตนเอง ไม่ใช่อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเข้าไปในท้องถิ่นไปชักชวนให้เขาทำเรื่องโน้นเรื่องนี้ ด้วยความเป็นชาวบ้านก็ตามใจอาจารย์ ยินดีและเต็มใจช่วยอาจารย์ทั้งที่ไม่ใช่ปัญหาการวิจัยที่ท้องถิ่นต้องการ เรียกว่าเป็นการยึดเยียดโจทย์วิจัยให้กับท้องถิ่น ผลที่ได้รับก็คือการถอดความรู้จากท้องถิ่น ถอดบทเรียนจากท้องถิ่น เรียนรู้ประวัติศาสตร์ แต่ไม่ได้สร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น ในที่สุดก็ล้มเหลว

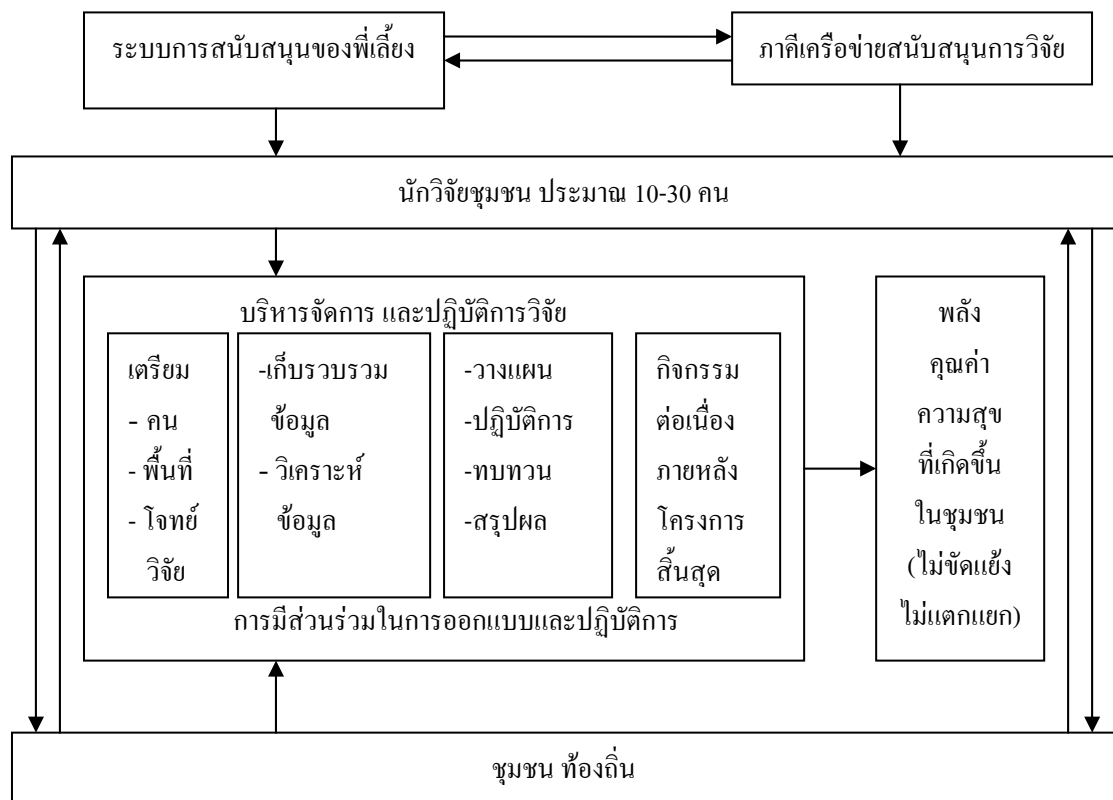
ภาพที่ 2 เป้าหมายการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เป้าหมายสำคัญที่จะทำให้เกิดขึ้นคือให้คนในชุมชนเป็นนักวิจัย เพื่อที่จะได้รู้จักตนเอง เข้าใจรากเหง้าของท้องถิ่น เห็นทางเลือกในการพัฒนาที่เหมาะสมกับนิเวศน์วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะสร้างสำนึกรักท้องถิ่น ไม่ใช่เกลียดท้องถิ่น หนีท้องถิ่น สร้างพลังอำนาจให้ชุมชน สร้างกลุ่ม สร้างเครือข่าย ให้รู้ว่าจะรวมตัวกันได้ เราจัดการกันเองได้ เกิดความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะจัดการกับปัญหาทุกปัญหาได้ ผลที่ได้รับจากการแก้ปัญหา นั่นคือองค์ความรู้ หรือการพัฒนาของท้องถิ่น และหากมีการพัฒนาจนประสบผลสำเร็จเกิดเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เป้าหมายการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในส่วนของท้องถิ่น เป็นการปลดปล่อยทางปัญญาของชุมชน สำหรับสถาบันอุดมศึกษา ก็ได้องค์ความรู้ที่นำกลับไปใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆต่อไป

รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีหลายรูปแบบ เช่น PAR (Participatory action research) CBR (Community based research) ฯลฯ รูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจมาจากพื้นฐานในเรื่อง CBR หรืองานวิจัยที่ใช้ท้องถิ่นเป็นฐาน เป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับสถาบันอุดมศึกษา

ภาพที่ 3 รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น(ดัดแปลงจาก ผศ.ดร. บัญชร แก้วส่อง)

รูปแบบการวิจัยแบบนี้สถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้สร้างนักวิจัยในท้องถิ่น โครงการละ 20-30 คน โดยนักวิชาการทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงที่สนับสนุน ให้กระบวนการวิจัยเป็นไปตามหลักวิชาการ และความต้องการของชุมชน ท้องถิ่น ผ่านการบริหารจัดการ และปฏิบัติการของนักวิจัยในท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมออกแบบปฏิบัติการ ของชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่เริ่มต้น ถึงสิ้นสุด โครงการตลอดไป จนกระทั่งติดตามความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง โดยมีภาคีเครือข่ายต่างๆ เช่น กศน. อบต. สถาบัน หน่วยงานราชการ สถานประกอบการ ต่างๆ ให้การสนับสนุนปฏิบัติการวิจัย ทั้งที่เป็นตัวเงิน และไม่เป็นตัวเงิน ตัวอย่างงานวิจัยในรูปแบบนี้ เช่น การพัฒนาภูทับเบิก จังหวัดพิษณุโลก ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวภูทับเบิกเป็นต้น

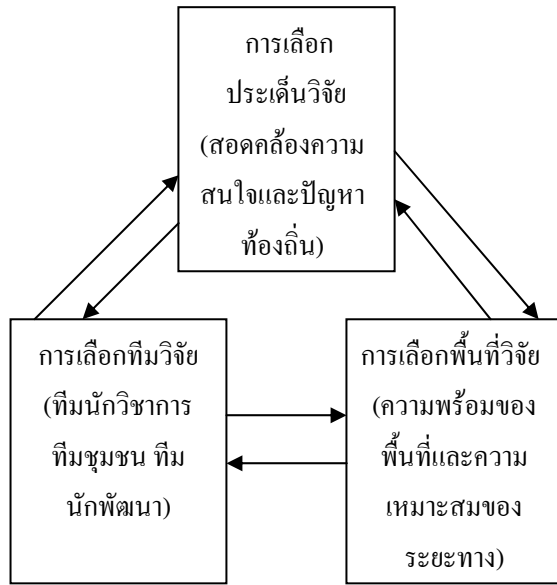
การทำหน้าที่ของผู้ที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุน ให้คำนึงถึงหลักทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ใช้หลักคิดหลักวิชาและหลักปฏิบัติ โดยหลักคิด ให้พี่เลี้ยงช่วยนักวิจัยท้องถิ่นตอบให้ได้ว่าปัญหาคืออะไร จะแก้ปัญหายังไง หลักวิชาให้พี่เลี้ยงช่วยแนะนำนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อตอบให้ได้ว่า ทางวิชาการอธิบายเรื่องนั้นอย่างไร และหลักปฏิบัติ ให้พี่เลี้ยงช่วยแนะนำนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อตอบได้ว่าการประยุกต์เพื่อนำไปใช้ทำได้อย่างไรบ้าง แล้วให้ท้องถิ่นเป็นผู้เลือกวิธีที่เรียบง่าย ประหยัด และเน้นทางสายกลาง ถึงแม้ว่าจะช้าแต่ช้าๆแล้วมันคง ดีกว่าทำแบบไฟไหม้ฟาง ไม่มีประโยชน์

สิ่งที่สำคัญในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งในท้องถิ่น ให้นักวิชาการ ยึดหลักการมีเหตุผล 5 ประการ คือ

1. ยึดหลักความประหยัด คัดทอนรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไปให้หมด
2. ยึดถือความถูกต้อง สุจริต จริตใจ แม้ว่าจะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนก็ตาม
3. ละ เลิก การแก่งแย่ง ทั้งในส่วนที่เป็นผลประโยชน์ หน้าที่การงาน หรือทางการค้า เพราะที่ใดมีการแข่งขัน ที่นั่นจะมีคนแพ้ มีคนชนะ การทำงานจะเหนื่อยเปล่า มีแต่ความทุกข์
4. การทำสิ่งต่างๆ ต้องไม่หยุดนิ่ง เพราะต้องช่วยกันทำงานเพื่อให้ท้องถิ่นหลุดพ้นจากความยากลำบาก
5. การทำสิ่งต่างๆ ต้องไม่ทำร้ายตัวเอง ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ก่อชั่ว ลดกิเลส ลดความอยากได้ในสิ่งที่ไม่ควรได้

การพัฒนาโจทย์วิจัย

โจทย์วิจัย หรือปัญหาการวิจัย เป็นประเด็นสำคัญมากสำหรับนักวิชาการ ที่จะต้องตีให้แตกหรือสาวไปให้ถึงว่า อะไรคือปัญหาที่แท้จริงของท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะไม่ใช่ประเด็นที่นักวิชาการยึดยึดให้ท้องถิ่นทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจแล้ว อีกส่วนหนึ่งก็คือนักวิชาการเองพึงระลึกไว้เสมอว่า นักวิชาการก็อย่าตามชาวบ้านจนเกินไปเช่นกัน ประเด็นที่น่าสนใจเป็นโจทย์วิจัยนั้น ควรเป็นเรื่องที่นักวิชาการเองก็สนใจ ชุมชน ท้องถิ่น ก็สนใจ และ สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน ท้องถิ่นด้วย

ภาพที่ 4 กระบวนการในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ทีมนักวิจัย นอกจากนักวิชาการแล้ว ควรมีนักศึกษาอยู่ในทีมด้วย เพื่อจะเชื่อมโยงสู่ การเรียนการสอนได้ แต่ในการพัฒนาโจทย์วิจัย ต้องให้เกิดขึ้นจากทีมชุมชน ท้องถิ่น เท่านั้น เพราะเขาเป็นเจ้าของชีวิตของเขา เขาเท่านั้นที่จะ เป็นผู้ตัดสินใจเปลี่ยนแปลงชีวิตของเขา

ในกรณีที่ โจทย์วิจัย เป็นเรื่องทาง การเกษตร นักวิชาการ ต้องสร้างนักวิจัยท้องถิ่น ให้มี คุณสมบัติที่สำคัญ คือ ต้องระลึกอยู่เสมอว่า

1. เราต้องพึ่งตัวเอง
2. เราต้องไม่เอาเปรียบกันเอง
3. หากมีปัจจัยการผลิต เราต้องผลิต ปัจจัยการผลิตด้วยตนเอง
4. หากต้องมีผลผลิตที่ต้องจำหน่าย เรา ต้องสร้างตลาดด้วยตนเอง

นักวิจัยท้องถิ่น ต้องสร้างความเชื่อมั่น ว่า ระบบอาหารชุมชน จะมั่นคงได้ ด้วยการ จัดการของชุมชนเอง เช่น ถ้าเราผลิตพืชผลตาม ฤดูกาล เราจะต้องเป็นผู้กำหนดราคาเองได้

(ศึกษาข้อมูลที่ผ่านมาว่า ถ้าเริ่มปลูกวันนี้ อีกกี่ วันจะเก็บเกี่ยว ในวันที่เก็บเกี่ยวจะมีราคา ประมาณเท่าไร) เราจะต้องสร้างตลาดแน่นอน ได้ ด้วยการขายในพื้นที่ ขายในท้องถิ่น ตลาดที่ น่าสนใจ คือตลาดภายในหรือตลาดชุมชน เช่น ขายในโรงเรียน โรงพยาบาล ตลาดสด ตลาดนัด หมู่บ้านจัดสรร ส่งออกไปขายไกลๆ ได้แต่มี ค่าใช้จ่ายสูง ควรส่งไปขายไม่เกิน ร้อยละ 30 เรา จะควบคุมตลาดได้ด้วยตนเอง ไม่ตกอยู่ในมือ พ่อค้าคนกลาง และหากมีผลผลิตมากเกินไปให้ คิดถึงการแปรรูป เพื่อเก็บไว้จำหน่ายในช่วงที่ ขาดแคลนโดยไม่ถูกกดราคา อย่างไรก็ตาม นักวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องระลึกไว้ว่า ปัญหาต่างๆ ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยเทคนิคทางการเกษตร เพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้มิติทางสังคม วัฒนธรรม และความเป็นชุมชน ท้องถิ่น มาใช้ เป็นองค์ประกอบในการแก้ปัญหาด้วย

ตัวอย่างงานวิจัยท้องถิ่น

การวิจัยที่ท้องถิ่นได้ทำแล้ว และ ประสบผลสำเร็จก็มีหลายเรื่อง เช่นการวิจัยของ คุณ เขาวัวช หนูทอง “ปลูกข้าวให้ได้ ต้นละหม้อ กอละถัง” (การใช้ข้าว 2 จีด ปลูกให้ได้ ข้าว 6 ตัน) “ใช้ปุ๋ยครั้งเดียวก็เอาได้แล้ว” (การลดปริมาณ ปุ๋ย ด้วยการปลูกข้าวในถาดเพาะกล้า แล้วนำกล้า ไปปลูกในแปลงนาเพียง 90 วัน) “การใช้ระดับน้ำ คูมวัชพืช”(ปลูกข้าวนาโยน โยนได้ 3-4 วัน เพิ่ม ระดับน้ำ ไม่ต้องใช้ยามาหญ้าฉัดลงไป ลดทั้ง ต้นทุน และลดสารตกค้าง) “การผลิต/ใช้น้ำส้ม ควันไม้แทนยามาแมลง” (ลดทั้งต้นทุน และลด สารตกค้าง)

ตัวอย่างการวิจัยที่ท้องถิ่นทำประสบผลสำเร็จ อีกท่านหนึ่งคือ คุณตะวัน ห่างสูงเนิน จัดทำในรูปแบบฟาร์ม ชื่อว่าเรนโบว์ฟาร์ม ทำในลักษณะ ทำแบบแปลงสาธิตที่เหมือนจริง ผลผลิตจริง ขายจริง และยั่งยืนจริง เช่น ปลูกข้าวปีละ 4 ครั้ง พัฒนาพันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวหอมเวียงพิงค์ ปลูกแบบอคาอากา ปลูกได้ปีละ 3 ครั้ง ผลผลิตได้ไม่สูงมากนัก แต่ปลูกในที่แห้งแล้งได้ และทดแทนข้าวหอมมะลิ ได้ มีการใช้ไบโอมะไฟไล่เพลี้ยไฟ ใช้บอนคันแก้หอยเชอร์รี่ ใช้ไข่น้ำใส่ในนาลดการใช้ปุ๋ย และบำรุงดินได้ด้วยไส้เดือน เลี้ยงเป็ดในนาข้าว เป็นต้น

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการค้นหาความรู้ใหม่ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น ไม่ใช่แค่เรื่องการเกษตรเท่านั้น แต่รวมไปถึงระบบความเชื่อ คุณค่า ระบบความสัมพันธ์ ระบบนิเวศน์ ระบบการผลิต ฯลฯ ที่ท้องถิ่นต้องการการเปลี่ยนแปลงจากการค้ำหนันั้นๆ เช่น สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม การบริหารจัดการน้ำ สาธารณะของชุมชน เป็นต้น

การบริหารจัดการงานวิจัยท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เนื่องจากมีการดำเนินการในกลุ่มนักวิชาการยังไม่มากนัก แต่เพื่อให้การวิจัยเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สังคมที่ดีขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการวิจัยในขณะที่ยังไม่เข้าใจ สิ่งที่เราเรียกว่าการวิจัย และสถาบันอุดมศึกษาเองก็ยังไม่เข้าใจบทบาทในการสนับสนุน จึงเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนให้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นไปได้ไม่เร็วนัก

การทำความเข้าใจในเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับผู้เกี่ยวข้องจึงต้องสนใจเป็นประเด็นแรก ให้เข้าใจความแตกต่างของการวิจัยว่า งานวิจัยพื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความรู้สากล ความรู้ที่เป็นสากลนี้อยู่ในลักษณะเบ็ดหัวแตก กระจุกกระจาย ยังใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นไม่ได้ แต่งานวิจัยประยุกต์ เช่นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นการนำเอาความรู้สากลมาสู่การปฏิบัติ ตอบให้ได้ว่าความรู้ที่ปฏิบัติได้จริงในท้องถิ่นต่างๆมันควรจะเป็นอย่างไร การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดี ต้องตอบโจทย์ที่เป็นปัญหาได้ดี เชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกับคนในพื้นที่ได้ ตลอดจนต้องทำให้ครบวงจร ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

การบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา มีการดำเนินการทั้งในส่วนของหน่วยงานระดับชาติ และในส่วนสถาบันอุดมศึกษา ดังนี้

1. หน่วยงานระดับชาติ

หน่วยงานระดับชาติ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เป็นต้น ต้องมีมาตรการส่งเสริมสนับสนุน

แนวทางสนับสนุนที่ผ่านมามี 3 ลักษณะคือ

1) สร้างนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการจัดอบรม ชักชวนให้นักวิชาการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2) พัฒนาระบบการวิจัยฯ และให้ทุนวิจัย เพื่อสร้างการวิจัยท้องถิ่นให้กว้างขวางขึ้น

3) สนับสนุนให้บูรณาการงานวิจัยกับงานของสถาบันอุดมศึกษา โดยบูรณาการงานวิจัยเข้ากับการเรียนการสอน การบริการวิชาการ เป็นต้น ได้แก่ การจัดกิจกรรม 1 หลักสูตร 1 ชุมชน โดยให้เข้าไปในท้องถิ่นที่มีปัญหาภัยพิบัติต่างๆ เช่น พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก เขาจัดการกันอย่างไร มีแนวทางการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนได้อย่างไร

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้ให้หลักการและแนวทางในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ที่ให้นักวิชาการสามารถประยุกต์ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ ดังนี้

1) การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและพื้นที่ โดยให้ประชาคม มีส่วนร่วมคิด วิเคราะห์ กำหนดโครงการที่แก้ปัญหาได้อย่างประณีต ขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสำเร็จที่ชุมชน พื้นที่ ท้องถิ่นจากหมู่บ้าน สู่ตำบล

2) มีการบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ โดยร่วมมือกับหน่วยงานทั้งระดับ จังหวัด อบต. เทศบาล และเอกชน ร่วมกันทำ ร่วมกันสนับสนุนกระบวนการ ที่ไม่ใช่การชี้แนะ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่นำ ชุมชน ท้องถิ่น

3) แนวทางดำเนินงานต้องมาจากชุมชน โดย โจทย์วิจัยต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน คำนึงถึงศักยภาพและทุนทางสังคม วัฒนธรรมชุมชน ที่ชาวบ้านเป็นคนอาสาทำ นักวิชาการเป็นเพียงผู้สอนเทคนิค แล้วทั้งสองทีมร่วมกันปรับวิธีการทำให้เหมาะสมกับบริบทหรือวัดดูคิดในพื้นที่

4) ผลการวิจัย พัฒนาให้เกิดการจัดทำเป็นแผนชุมชน ทั้งนี้กระบวนการจัดทำแผน

ชุมชนนั้น ต้องให้แผนที่เป็นแผนแบบองค์รวมที่ไม่แยกส่วน (เป็นเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม) สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ มีเป้าหมายทั้งระยะสั้น ระยะยาว ผ่านเวทีการระดมความคิดเห็นหลายครั้ง แผนดังกล่าวนี้สามารถใช้ในการเจรจาต่อรอง หรือขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานในระดับจังหวัดหรือระดับชาติได้ เช่น ของบประมาณสนับสนุน จาก อบจ. หรือ ททท. เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การจัดการป่าบ้านปางจำปี – แม่คำปอง ตำบลห้วยแก้ว เชียงใหม่

2. สถาบันอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาสามารถบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ทั้งในส่วนของสถาบัน และในส่วนของอาจารย์

สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง ต้องการตัวชี้วัดวัดคุณภาพการศึกษา การให้ความช่วยเหลือท้องถิ่น ให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นคุณภาพการจัดการศึกษาของสถาบัน ที่สามารถจัดการศึกษาได้ครบทุกภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาแนวทางที่สถาบันพัฒนาให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่น มีดังนี้

1) สร้างนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่นมีการจัดอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน มีการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างความสัมพันธ์/เครือข่ายในการดำเนินการ เป็นต้น

2) พัฒนาระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่นการมีหน่วยงานรองรับ การใช้อุปกรณ์ การใช้สถานที่ สนับสนุนทุนวิจัย การอำนวยความสะดวกในการทำงาน การมีกฎเกณฑ์

กติกาก็เป็นระเบียบชัดเจน การจัดผู้รับผิดชอบตามโครงสร้าง เป็นต้น

3) ให้มีการบูรณาการ การสอน การวิจัย และการบริการวิชาการแก่สังคม ในสถาบัน มีการเผยแพร่ผลงานการดำเนินการ เห็นแนวทางปฏิบัติการบูรณาการ เช่น การเข้าค่ายการเรียนรู้ในชุมชน เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของสถาบันที่นอกเหนือจากการได้ตัวชีวิตแล้ว สถาบันยังได้ประโยชน์โดยตรงจากผลการวิจัยมาใช้ในการพัฒนาสถาบัน ได้อีกด้วย ตัวอย่างเช่น การวิจัยเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน ล้านนา เมื่อสิ้นสุดโครงการสถาบันนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตร การแพทย์แผนไทย สาขาการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งขณะนี้มีมีการจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี และปริญญาโท อยู่ระหว่างการดำเนินการให้ถึงระดับปริญญาเอก เป็นต้น

ในส่วนของอาจารย์ในฐานะนักวิชาการที่เข้าไปในพื้นที่วิจัย สามารถบริหารจัดการได้ทั้งในส่วน ระดับปฏิบัติการ ระดับทีมงาน และระดับการจัดการข้อมูล

การปฏิบัติการในพื้นที่ มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหา ขับเคลื่อนการพัฒนาที่สามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้างความสุขให้กับคนในท้องถิ่น โดยท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดเอง ดังนั้นระดับที่ท้องถิ่นกำหนดจึงเป็นไปได้ 3 แนวทาง คือ 1) ชุมชน ระดับครัวเรือน ระดับหมู่บ้าน จัดทำด้วยตนเอง 2) ชุมชนระดับตำบล จัดทำร่วมกับหน่วยงานต่างๆภายนอก และ 3) หน่วยงานภายนอกสนับสนุนให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้ การสนับสนุนการวิจัยของ

นักวิชาการ ต้องมีกลุ่มเป้าหมายการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน ที่มีการร่วมมือ/ตอบรับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่

การดำเนินการเป็นทีมงานนั้น นักวิชาการดำเนินการได้ใน 3 ลักษณะคือ 1) นักวิชาการเป็นหัวหน้าโครงการ และมีนักวิจัยของท้องถิ่นเป็นทีมงาน 2) นักวิชาการเป็นผู้ร่วมวิจัยในโครงการ และ 3) นักวิชาการ เป็นทีมงาน มีนักวิจัยท้องถิ่นเป็นหัวหน้าโครงการ ทั้งนี้ นักวิชาการต้องเชื่อมโยงเชิงระบบทั้ง 3 ภารกิจ คือ วิจัย ต้องให้ได้องค์ความรู้ใหม่ บริการทางวิชาการต้องให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล และเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนได้ เพื่อการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ

การจัดการข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย นักวิชาการดำเนินการได้ใน 3 ลักษณะคือ 1) การหาข้อมูลจากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น 2) ข้อมูลจากผู้รู้ หรือแกนนำ ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล 3) ข้อมูลระดับครัวเรือน เช่น บัญชีครัวเรือน เป็นต้น

สรุป

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิชาการรูปแบบหนึ่งที่รับใช้สังคม เป็นการนำเอาปัญหาจริงในสังคมจริง เข้าสู่วิชาการ ด้วยกระบวนการวิจัย และการบริการทางวิชาการสู่สังคม และถ้าเรื่องที่ทำนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและนักศึกษาได้ร่วมลงมือปฏิบัติด้วย ถือว่าสถาบัน อุดมศึกษาได้ปฏิบัติการกิจโดยการบูรณาการ ทั้ง 4 ภารกิจอุดมศึกษา

ได้อย่างครบถ้วนในคราวเดียวกัน ผลลัพธ์
สุดท้ายที่เกิดขึ้นคือ การได้องค์ความรู้สู่การเรียน
การสอนนั่นเอง

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะเอาความคิดของ
นักวิชาการไปใส่ให้กับท้องถิ่นไม่ได้ ต้องเกิด
จากการมองภาพร่วมกัน มาบูรณาการเข้าด้วยกัน
กับหลักวิชา โดยผู้ที่เป็นนักวิจัยคือ ชาวบ้านใน
ชุมชนหรือท้องถิ่น แม้ว่าการให้คนในชุมชน
เป็นนักวิจัยจะเป็นเรื่องที่ยาก แต่หากนักวิชาการ
สร้างจิตสำนึกให้เขาอยากเห็นการเปลี่ยนแปลง
ทุกคนจะร่วมมือกันทำวิจัยและเห็นว่าเป็นเรื่องที่
สนุกน่าสนใจ

หัวใจสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือ

1) โจทย์วิจัยต้องมาจากชุมชน จากปรากฏการณ์
ปัญหา ประเด็นที่เกิดขึ้นสำคัญๆ ในชุมชน

ท้องถิ่น 2) มีปฏิบัติการการแก้ปัญหา โดยการ
ออกแบบบนฐานข้อมูล ด้วยกระบวนการวิจัยเชิง
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3) คนในชุมชนเป็น
คนปฏิบัติการ ในลักษณะทีมงาน ที่ทุกคนในทีม
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนนั้น ไม่ใช่คน
ใดคนหนึ่งเป็นผู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นจุดเปลี่ยนที่
สำคัญของการเข้าถึงชุมชน การพัฒนาชุมชน
และเป็นการพัฒนาการวิจัยที่เป็นลักษณะการ
วิจัยแบบมุ่งเป้าหมาย เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง
เพื่อให้สังคมน่าอยู่ และเพื่อเศรษฐกิจไทยที่ยั่งยืน
เป็นการเปลี่ยนแปลงจากข้างล่าง ที่รอให้
นักวิชาการทุกคนมีส่วนร่วมผลักดันให้เกิดขึ้น
ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- บัญญัติ แก้วส่อง. (2554). การวิจัยเพื่อท้องถิ่น: บทสังเคราะห์คุณค่า พลังและความสุขของการวิจัย
เพื่อท้องถิ่น. วารสารราชพฤกษ์. 8 (3).
- วิเชียร พันธุ์เครือบุตร. (2554). การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิง
นิเวศน์โดยชุมชน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์.
เอกสารประกอบการประชุมวิชาการนำเสนอผลงาน ม.อ. ภูเก็ตวิจัย ครั้งที่ 4. ภูเก็ต :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต.